

George Friedman, **The Next Decade: Empire and Republic in a Changing World**. New York, NY: Doubleday, 2011, 272 s., ISBN 9788129119803

Je obtížné zjistit, jak velký objem analytické a operativní rozvědné činnosti vláda Spojených států amerických deleguje na soukromé firmy. Nejsmělejší odhady hovoří přibližně o čtyřiceti procentech. I kdyby to byla jen polovina zmíněného údaje, jedná se bezpochyby o skutečnost, kterou nemůžeme, chceme-li porozumět procesu tvorby americké zahraniční politiky, jednoduše opominout. I proto je užitečné vědět, jak vlastně uvažují představitelé jednotlivých organizací, které poskytují své služby nejen soukromým osobám, ale i orgánům státní správy. Recenzovaná kniha nabízí čtenáři příležitost blíže se seznámit s názory George Friedmana, zakladatele Stratfor (Strategic Forecasting, Inc.), jedné z nejvěhlasnějších analytických společností v USA. Cílem práce je poskytnout cosi jako stručný návod k tomu, aby si Spojené státy zajistily i během nadcházejícího desetiletí kontrolu nad světovým děním.

Kniha je přehledně rozdělena do čtrnácti kapitol. Na počátku představuje aktuální ekonomickou a geopolitickou situaci ve světě, z níž pramení výzvy, se kterými se Spojené státy, pokud nechtějí ztratit postavení globální velmoci, musejí vyrovnat. Následuje rozbor situace v jednotlivých oblastech, kde mají USA své zájmy. Ty postupně identifikuje a na základě toho podává doporučení jak nejlépe postupovat k jejich naplnění. V závěrečné kapitole pak autor nabízí predikci technologického, ekonomického, a demografického vývoje Spojených států pro nadcházející desetiletí.

Pokud bychom se měli pokusit obsah knihy vystihnout jedinou větou, patrně by v ní zaznělo jméno Nicolló Machiavelli, jehož myšlenky Friedman ve svých úvahách o budoucnosti Spojených států pravidelně cituje. Zjednodušeně řečeno předkládá svůj pohled na svět optikou nijak nepřikrášleného realismu, v jehož rámci není kategorickým imperativem například boj za svobodu a demokracii, ale udržení a maximalizace moci. Spojené státy americké jsou v očích Friedmana světovou velmocí, která vznikla nezamýšleně (*unintended empire*), a nikoli v důsledku cílevědomých snah (s. 21–28). To ovšem neznamená, že by bylo pro ně výhodné toto postavení opustit a navrátit se k doktríně izolacionismu. Spojené státy mají v současnosti jednoduše příliš mnoho zájmů, k jejichž udržení je třeba kontrolovat území mimo Severní Ameriku. V první řadě jsou to bezpečné a otevřené obchodní trasy, pro jejichž správu je nutné silné loďstvo schopné operovat v Atlantském i Tichém oceánu. Zachování USA jakožto světové velmoci je tedy v zájmu americké společnosti, a povinností prezidenta je utvářet politiku s ohledem na tuto skutečnost (s. 28).

První muž USA by tak, podle Friedmana, měl mít některé klíčové vlastnosti. Patří mezi ně primárně schopnost porozumět mechanismům moci, dívat se na svět bez sentimentu a v neposlední řadě také umění vzbudit ve veřejnosti dojem, že má veškeré potenciální hrozby pod kontrolou (s. 37–45). Ačkoli měly Spojené státy v historii mnoho schopných vůdců, kteří se během svojí vlády dokázali vyrovnat s řadou náročných úkolů a krizí, které jim správa země přinesla, George W. Bushe i Barracka Obamu podrobuje Friedman v tomto ohledu kritice. V zahraniční politice se totiž dopustili závažných pochybení a nevyvarovali

se nesystémových „dobrodružství“, která v důsledku podkopala moc USA ve světě a zbytečně zatížila státní rozpočet (s. 13). V nadcházejícím desetiletí by tedy Spojené státy, doporučuje autor, měly přistoupit k snížení počtu intervenčních akcí ve světě a návratu k méně nákladné politice „rozděl a panuj“.

Aby se dala tato strategie odpovídajícím způsobem aplikovat, je třeba nejprve identifikovat klíčové aktéry v jednotlivých regionech světa a jejich cíle a začít vyvažovat jejich sílu tak, aby se pokud možno vzájemně vyrušila. Friedman v této souvislosti předkládá výčet nejdůležitějších regionálních soupeřů, jejichž vzájemné vyvažování se má stát prioritním zahraničněpolitickým cílem amerického prezidenta. Jako první autor hovoří o Blízkém východě, kde se americké ozbrojené síly angažují neaktivněji. Zde jsou klíčové především tři osy: arabsko-izraelská, indicko-pákistánská a irácko-iránská.

Friedman tak pokládá za výhodné pro Spojené státy v první řadě postupně ochlazovat vztahy s Izraelem. Poukazuje na fakt, že těsné spojenectví s židovským státem vzniklo až v průběhu studené války, a i to ze zcela konkrétního zjištěného důvodu, a tím byla touha kompenzovat sílící vliv Sovětského svazu v zemích okolo Středozemního moře. Jako jeden z kladů pevného pouta USA a Izraele zdůrazňuje možnost těsné kooperace rozvědek obou zemí. To však podle autora dostatečně neospravedlňuje přetrvávající vysokou finanční podporu izraelské vládě ze strany USA. Ta by měla z dlouhodobého hlediska klesnout až na nulu. Největším nebezpečím pro Izrael údajně není samotný terorismus, nýbrž hrozba vměšování třetích zemí v důsledku ozbrojených reakcí izraelské armády na útoky ze strany Palestinců (s. 98). Co se týče samotného arabsko-izraelského konfliktu, americký prezident by se jej, jak radí Friedman, neměl snažit vyřešit, ale spíše jej v očích americké veřejnosti postupně marginalizovat, jakkoli přitom narazí na silný odpor židovské a konzervativně křesťanské lobby (s. 99).

Ve vztahu k Íránu doporučuje Friedman nastoupit pozvolné détente. To Spojeným státům otevře přístup k ropnému bohatství této země, jakož i další odbytiště průmyslových výrobků. Kromě toho vstřícné kroky vůči Teheránu by také mohly posloužit jako varování směrem k Izraeli a Saúdské Arábii ve smyslu, že žádná aliance ani nepřátelství nemusí trvat věčně. Vzhledem k stávajícímu mediálnímu obrazu Íránu lze sice očekávat, že revize vztahů bude obtížně vysvětlitelná pro americkou veřejnost, sbližování s nedemokratickými režimy však bylo podle autora pevnou součástí americké zahraniční politiky již v minulosti; jako příklad uvádí spolupráci Roosevelta se Stalinem nebo Nixona s Mao Ce-tungem.

Zásadním problémem Blízkého východu, tvrdí dále Friedman, je slabost Iráku, který do spojenecké invaze v roce 2003 sloužil jako přirozená protiváha Íránu (s. 107). Na jeho stabilitě a rozvoji by ale mohla být zainteresována i Saúdská Arábie, která je sama o sobě příliš slabá, než aby dokázala čelit většinově šíitskému rivalovi. Důležitou roli v oblasti hraje také Turecko. Podle Friedmana by tak měl americký prezident usilovat o to, aby tento stát zaujímal ve vztahu k ostatním blízkovýchodním hráčům spíše konkurenční postoj, než aby mezi nimi došlo k rozdělení sfér vlivu. Do budoucna přitom ambice Istanbulu pravděpodobně dále vzrostou, úměrně navyšování jeho průmyslového potenciálu, geografické poloze a také rozvoji válečného námořnictva.

Afghánistán a Pákistán je třeba podle Friedmanova soudu brát jako jednu celistvou entitu (s. 104). Pro stabilitu jižní Asie a Blízkého východu je přitom zásadní udržovat vzájemnou rovnováhu tohoto celku na jedné straně a Indie na straně druhé. To je podmíněno především ukončením konfliktu v Afghánistánu a také stabilním ekonomickým rozvojem Pákistánu. Potenciální hrozbou pro USA by mohl být příliš rychlý rozvoj indického námořnictva, narušující stávající poměr sil v Indickém oceánu, který je důležitý pro mezinárodní obchod. Proto je žádoucí ovlivňovat armádní velení Indie ve prospěch investic spíše do vzdušných a pozemních sil (s. 185).

S Blízkým východem souvisí i problematika terorismu, již autor pojednává v samostatné kapitole. Boj proti terorismu, říká Friedman, nemá být povýšen na primární cíl ani zahraniční ani domácí politiky Spojených států. Terorismus totiž nepředstavuje pro stát existenciální hrozbu; navíc se jedná pouze o určitý specifický způsob vedení války, a jako takový nemůže být nikdy zcela vymýcen (s. 74–79). Namísto toho má tak americký prezident usilovat spíše o to eliminovat konkrétní hnutí, která terorismus využívají k získávání publicity a nových stoupenců. Zároveň ale musí projevit jednu z výše uvedených vlastností ideálního státníka: vzbudit dojem, že hrozbu svými opatřeními dostatečným způsobem kontroluje, ačkoli to nikdy nemůže být úplná pravda (s. 76).

Z kapitoly věnované Evropě je patrna mírná skepse ohledně dalšího osudu integračních snah. Společná měna užívaná ve státech s rozdílným stupněm hospodářské vyspělosti bude generovat trvalé spory mezi bohatšími a chudšími členskými státy. Spojené státy by tak, doporučuje Friedman, v první řadě měly samy pro sebe definovat, co vlastně od Evropy chtějí. Tento požadavek byl po konci studené války považován dlouho za zbytečný; převládalo přesvědčení ohledně souladu zájmů Washingtonu a klíčových evropských mocností. Nutnost revidovat tento postoj přinesly obzvláště nesouhlasné reakce západních zemí na invazi do Iráku v roce 2003. Klíčové pro USA do budoucna v evropském směru bude udržovat pevný spojenecký svazek s Velkou Británií. Dalším cílem by pak měla být snaha přiměřeným způsobem rozdělovat francouzsko-německý blok (s. 156–59), což zajistí fragmentaci Evropské unie a z toho plynoucí omezení její potenciální (zejména vojenské) moci, která by jednoho dne mohla ohrozit americké zájmy jinde ve světě.

Co se Ruska týče, argumentuje Friedman, by se měly mít Spojené státy na pozoru. Sama o sobě země příliš velký potenciál nemá – ruská ekonomika je poměrně nesofistikovaná, závislá na konjunktře cen energetických surovin na světových trzích, prolezlá korupcí a ani demografický vývoj není příznivý. Potenciální spolupráce Bruselu nebo Berlína s Moskvou by ale vytvořila silný tandem, v jehož možnostech by bylo výrazným způsobem promlouvat do mezinárodního dění, a tím pádem i negativně ovlivňovat aktuální dominantní pozici Spojených států ve světě (s. 126–30). Americký prezident by měl proto vyčlenit dostatečné zdroje k tomu, aby podobné spojení nikdy nevzniklo. Součástí taktiky by mělo být i trvalé sblížení USA s Polskem, které je kost v krku pro Rusko i Německo (s. 132).

Ve vztahu k jihovýchodní Asii Friedman uznává, že Spojené státy již nedokáží kontrolovat dynamické procesy, které se v regionu odehrávají. Mírné korigování však v jejich silách nepochybně je. Primárně by mělo spočívat ve vyvažování vlivu Japonska a Číny. Státy

regionu však musejí navazovat intenzivní kontakty mezi sebou navzájem a Spojené státy by se neměly snažit do toho vstupovat. Země vycházejícího slunce je silně závislá na mezinárodním obchodu a importu energetických surovin. V tomto ohledu má tedy s USA společný cíl v podobě zajištění bezpečných námořních obchodních tras (s. 168). V zájmu USA však již podle Friedmana není, aby došlo k výrazně disproporčnímu posilování japonského loďstva, protože by to mohlo nebezpečně zvednout sebevědomí Tokia ve vztahu k Pekingu. Z toho důvodu by neměl Washington omezovat import čínského zboží; naopak by měl Číně umožnit i nadále udržovat setrvalý růst HDP, jehož důsledkem bude odpovídající navyšování rozpočtu čínské armády. Číny se totiž, tvrdí Friedman, v nejbližším desetiletí není třeba obávat; nedisponuje takzvanou deep power, kterou definuje v úvodu knihy jako kombinaci robustní ekonomické základny a vojenské síly (s. 17). Peking je rukojmím vlastního ekonomického růstu, který v následujících letech bude zpomalovat. To povede k nespokojenosti v předlužených regionech a k oslabování centrální moci. Komunistická strana tak bude zaneprázdněna vnitřními problémy; v důsledku toho její zahraniční politika nebude pro USA představovat reálnou hrozbu. (s. 168–78, 186) Ve vztahu ke stabilitě jihovýchodní Asie vyzdvihuje Friedman dále význam spojenectví s Jižní Koreou, Austrálií a Singapurem.

Autorův postoj k Africe nejlépe vystihuje podtitul kapitoly, která se tímto kontinentem zabývá – *A place to leave alone* (s. 207–13). Rozdrobenost černého kontinentu má za následek absenci regionálních mocností, které by s podporou USA dokázaly pacifikovat své okolí. To na jednu stranu vede k permanentním krizím, na straně druhé díky tomu není nutno mít obavy, že by zde v blízké budoucnosti vyrostl aktér, jehož síla by mohla představovat pro Spojené státy problém. Afriku je však nutno, upozorňuje Friedman, dále sledovat, stejně jako je nutno do ní investovat v podobě rozvojové pomoci. I když je podle autora reálný efekt rozvojové pomoci velmi nízký, pomáhá v důsledku vylepšovat obraz USA v očích evropských států, které by díky tomu mohly být ochotnější k vojenské spolupráci během některé z budoucích zahraničních intervencí (s. 213).

Z oblasti Jižní Ameriky, tvrdí Friedman, pro Spojené státy v nejbližší budoucnosti žádné vážnější ohrožení zájmů hrozit nebude. Poukazuje v této souvislosti především na ekonomické a sociální problémy jednotlivých jihoamerických zemí. Jeho doporučení se tak týkají hlavně vyvažování síly Argentiny a Brazílie, v současnosti dvou nejsilnějších hráčů na kontinentě (s. 195). Příliš rychlý a disproporční rozvoj námořnictva druhé jmenované by totiž v budoucnu mohl ohrozit vojenskou rovnováhu v jižním Atlantiku. V souvislosti s možnými hrozbami zmiňuje dále zejména Kubu. Tu by mohl využít některý z ideologických nepřátel Washingtonu jako svou základnu, odkud by mohl být ohrožen důležitý přístav New Orleans. Originálně autor přistupuje k problematice pašování drog do USA přes mexické hranice. Zdůrazňuje pozitivní vliv, který takto vydělané finance mají na mexickou ekonomiku, v jejímž rámci se legalizují (s. 198–200). Nezmiňuje se již ale, nakolik je stabilizace oblastí, kde působí drogové kartely, nákladná.

S nadsázkou můžeme říci, že užitečnost knihy stoupá přímo úměrně reálné moci jejího čtenáře. Nejpozorněji by ji měla číst drobná hrstka jednotlivců, v jejichž silách je ovlivňovat chod Spojených států z nejvyšších pozic ve státní správě. Zajímavá je ale nepochybně i pro

širší čtenářskou obec; doporučit ji lze prakticky každému, kdo se zajímá o mezinárodní vztahy. Studenti politologie a příbuzných oborů budou pravděpodobně rozsáhlé exkurzy do historie jednotlivých regionů přeskakovat, to však nečiní čas strávený nad publikací zbytečným.

Nedostatek Friedmanova přístupu je, že autor nečiní rozdíl mezi zachováním postavení Spojených států jako světové velmoci a zároveň svobodného a skutečně demokratického zřízení. Udržení dominantní role v mezinárodní politice je podle Friedmana klíčový zájem, kterému by měly Spojené státy podříditi veškeré prostředky. Zvláště ve světle plíživé ztráty soukromí, jak to dokumentuje například masové odposlouchávání elektronické komunikace běžných občanů, by však bylo zajímavé zkoumat i otázku, zdali Spojeným státům v rámci boje o velmocenské postavení nehrozí úpadek demokratického zřízení a svobody jednotlivce na domácí půdě.

Druhý problém spočívá v často přílišné simplifikaci rozebíraného problému. Autor například vylučuje vojenské soupeření Indie a Číny, zemí, které spolu ve 20. století svedly několik pohraničních bitev, a svoji prognózu zdůvodňuje především fyzickou neprostupností Himálaje (s. 162). Vzhledem k množství balistických raket, moderních bombardérů a bitevních lodí, kterými oba státy disponují, to ale přece není stoprocentní záruka míru, ani vysvětlení, proč spolu tyto země momentálně nebojují. Podobně zveličuje i význam Karpat pro bezpečnost zemí střední Evropy (s. 135). V celé knize kromě toho ani jednou nezmiňuje bezpečnostní rizika moderního typu. Zcela tak opomíjí například vysoce aktuální hrozbu kybernetických útoků ze strany teroristických uskupení nebo států. Zapomíná také třeba na bezpečnostní rizika související s průmyslovou špionáží.

Ocenit lze naopak svěží přístup k Číně. Ta zde není, na rozdíl od jiných západních publikací zabývajících se geopolitikou a mezinárodními vztahy, tolik démonizována. Pasáže zdůrazňující nutnost soustředit se na to, aby v následující dekádě nedošlo k sbližování Evropské unie a Ruské federace, navíc jistě potěší nejednoho Evropana, který se ve stínu dynamiky Říše středu postupně smiřuje s tím, že se váha Starého kontinentu v mezinárodní politice dlouhodobě snižuje. Nutno podotknout, že v souvislosti s aktuálním děním na Ukrajině pravděpodobnost spojení EU a Ruska proti USA dramaticky poklesla. Bílý dům je tedy z hlediska Friedmanových tezí aktérem, kterému v následujícím desetiletí ukrajinská krize napomůže udržet loajalitu Evropy a s tím i postavení světové velmoci.

Martin Pejřimovský

Sebastien Peyrouse, **Turkmenistan: Strategies of Power, Dilemmas of Development.** Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2012, 248 s. ISBN 978-0-7656-3203-6

Turkmenistán, jeho moderní dějiny, politický, hospodářský, společenský a kulturní vývoj, stejně jako jeho vnější vztahy, fungování v regionálním i globálním kontextu, zůstává doposud velkou neznámou. Nejjižněji položená republika Střední Asie, vyhlásivší